

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ЧУБАР ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 346.9

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛІКУ ВЗАЄМНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ
У ВІДНОСИНАХ НЕСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА)**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі галузевих правових наук Київського університету права Національної академії наук України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Поляков Борис Мусійович,
Вищий господарський суд України,
суддя (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Беляневич Олена Анатоліївна,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України,
завідувач відділу правового забезпечення
ринкової економіки (м. Київ);

кандидат юридичних наук
Грабован Лілія Іванівна,
Господарський суд Одеської області,
суддя (м. Одеса).

Захист відбудеться **«27» вересня 2018 року о 10 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий **«27» серпня 2018 року**.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.О. Герасименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми зумовлена становленням ринкових відносин в Україні, характерною кризою неплатежів, накопиченням боргів та взаємної заборгованості суб'єктів господарювання. Для реалізації в грошових зобов'язаннях принципу «*pacta sunt servanda*» (з лат. – «договори мають виконуватись») та розблокування перешкод руху фінансових потоків, формування якісного підприємницького середовища і функціонує інститут неспроможності (банкрутства), який є дієвим юридичним механізмом, що використовується для врегулювання відносин між неплатоспроможним боржником та його кредиторами.

Інститут неспроможності (банкрутства) починає діяти за наявності конкурсу кредиторів, вимоги яких боржник неспроможний виконати протягом встановленого законом строку. Завдання інституту не допустити задоволення претензій окремих кредиторів неплатоспроможного боржника за рахунок інших, а також захистити інтереси добросовісного боржника від повного розорення та ліквідації життєздатного підприємства, чого досягти практично неможливо.

Основним джерелом правового регулювання відносин, пов'язаних з визнанням боржника неспроможним, є спеціальний Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2343-ХІІ від 14 травня 1992 року (далі по тексту – Закон про банкрутство), завданням якого є, насамперед, встановлення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника, і вже в разі неможливості оздоровити підприємство – визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів.

Закон про банкрутство чітко регламентує провадження у справах про банкрутство, водночас відсутність в законі належного закріплення інститутів матеріального права на практиці значно ускладнило їх застосування при банкрутстві. Так, взаємна заборгованість між суб'єктами господарювання, яка є проявом субінституту заліку зустрічних однорідних вимог, що здатний поліпшити грошові претензії між кредиторами та боржником, нажаль, лише поверхнево врегульована законодавцем. Як наслідок, кредитор, який має зустрічні вимоги до боржника, сам опиняється під загрозою неплатоспроможності, адже не отримавши належних йому коштів змушений виконувати свої зобов'язання на користь неспроможної особи.

Відсутність деталізації регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві зумовлює проведення комплексного дослідження правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві).

Окремі аспекти правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) були предметом дослідження таких науковців як А.А. Бутирський, І.О. Вечірко, Л.І. Грабован, Б.М. Поляков, М.Г. Тимченко. Серед іноземних авторів-дослідників слід відзначити С.Є. Андреева, В.В. Вітрянського, Н. Ларіну, В.Ф. Попондопуло, Є.Ю. Пустовалову,

Є.С. Ращевського, С.В. Сарбаш, В.В. Степанова, М.В. Телюкіну, Г.Ф. Шершеневича. Водночас, спеціальних комплексних досліджень правового регулювання та практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві не здійснювалося.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі галузевих правових наук Київського університету права Національної академії наук України відповідно до цільової комплексної програми: «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (державна реєстрація № 0116U004745), де автором проведено дослідження правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) та розроблено відповідні пропозиції з удосконалення законодавства.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних положень щодо правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) та підготовка на цій основі пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства стосовно заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства.

Задля досягнення зазначеної мети було визначено такі *завдання*:

дослідити і удосконалити визначення поняття зарахування зустрічних однорідних вимог;

з'ясувати дію мораторію на задоволення вимог кредиторів на залік зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства;

з'ясувати співвідношення проведеного у процедурі банкрутства заліку зустрічних однорідних вимог та спеціальних підстав визнання правочинів (договорів) недійсними та спростування майнових дій боржника;

встановити чинники, від яких залежить можливість застосування заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства;

виявити та розкрити особливості практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах банкрутства: процедурі розпорядження майном, санації, ліквідаційній процедурі та мировій угоді;

виявити та уточнити особливості проведення заліку зустрічних однорідних вимог поточного кредитора, вимог, які носять не грошовий характер, заліку зустрічних вимог речового кредитора, а також особливості проведення заліку штрафних санкцій при банкрутстві;

дослідити можливість проведення у процедурі банкрутства заліку зустрічних однорідних вимог у разі заміни кредитора;

запропонувати порядок визначення складу і розміру грошових вимог кредиторів, звернених до заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства, в національній валюті, якщо зобов'язання боржника визначені в іноземній валюті;

з'ясувати можливість використання такої форми проведення розрахунків за придбане майно боржника як залік зустрічних однорідних вимог;

визначити підстави, за яких проведення заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві забороняється.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.

Предметом дослідження виступає правове регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства).

Методи дослідження. При дослідженні теми дисертаційної роботи використано наступні методи пізнання: діалектичний, формально-логічний, історичний, системно-структурний, системно-порівняльний, аналітико-синтетичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний.

Діалектичний метод використовувався при аналізі нормативно-правових актів, які регулюють субінститут заліку зустрічних однорідних вимог, в тому числі в процедурі банкрутства (пп. 1.1, 1.3, 2.1–2.3). Формально-логічний метод став у нагоді при визначенні поняття й умов заліку зустрічних однорідних вимог (п. 1.1). Історичний метод дозволив дослідити процес розвитку правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) (п. 1.2). Системно-структурний і системно-порівняльний методи дослідження використовувалися для встановлення співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з основними категоріями правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства), мораторієм на задоволення вимог кредиторів та визнанням недійсними правочинів (договорів) і спростуванням майнових дій боржника (п. 1.3), а також розкриття особливостей практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах відносин неспроможності (банкрутства) (пп. 2.1– 2.3). Аналітико-синтетичний метод використовувався для аналізу практики вирішення спорів, пов'язаних з банкрутством (п. 2.4). Порівняльно-правовий метод застосовувався при порівнянні законодавства про банкрутство України та зарубіжних країн, а також транскордонної неспроможності (пп. 3.1–3.3). Формально-юридичний метод дозволив підготувати та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) (п. 2.3).

Теоретичну основу дослідження, крім вищезазначених авторів, склали праці дослідників теорії конкурсного процесу: О.М. Бірюкова, А.Х. Гольмстена, В.В. Джуня, В.Л. Ісаченка, О.Ф. Клеймана, К.І. Малишева, В.В. Радзивілюк, А.І. Улінського та ін.

Під час написання дисертації використовувалися також результати наукових досліджень фахівців та вчених у галузі господарського, господарсько-процесуального та цивільного права: О.А. Беяневич, В.А. Белова, М.Г. Вавіна, Г.С. Васильєва, О.В. Дзери, Г.Л. Знаменського, О.С. Іюффе, І.А. Ісаєва, Н.С. Кузнецової, Л.А. Лунца, В.В. Луця, В.К. Мамутова, В.С. Мартемьянова, Д.І. Мейера, К.П. Побєдоносцева, О.П. Подцерковного, В.А. Устименка та інших.

Нормативну основу дослідження склали нормативно-правові акти України, окремі нормативно-правові акти у сфері банкрутства Сполучених Штатів Америки, Французької Республіки, Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Великої Британії та Федеративної Республіки Німеччина.

Емпіричну основу дослідження склали матеріали справ про банкрутство господарських судів різних інстанцій, Верховного Суду України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній юридичній науці на основі комплексного наукового дослідження проблематики правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) розроблено відповідні наукові положення та пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. До основних наукових результатів, що виносяться на захист, належать:

уперше:

обґрунтовано висновок про те, що з огляду на відсутність під час проведення заліку зустрічних однорідних вимог передачі або перерахування грошових коштів, останній не є виконанням грошового зобов'язання, а отже не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, який передбачає зупинення виконання боржником грошових зобов'язань, строк виконання яких настав до дня введення мораторію;

обґрунтовано висновок про те, що оскільки правовим наслідком заліку зустрічних однорідних вимог є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та його кредитором залік зустрічних однорідних вимог не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів (договорів) у відносинах неспроможності (банкрутства);

аргументовано, що залік зустрічних однорідних вимог, які мають не грошовий характер, не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, а отже не обмежується при банкрутстві, за умови дотримання однорідності предмету відповідних вимог;

аргументовано, що залік зустрічних вимог речового кредитора, навіть за умови надання речовій вимозі грошового виразу, в процедурі банкрутства є неможливим;

аргументовано, що залік зустрічних штрафних санкцій у процедурі банкрутства можливий лише як умова мирової угоди, оскільки штрафні санкції при банкрутстві підлягають лише врахуванню в реєстрі вимог кредиторів з можливістю прощення (списання) за умовами мирової угоди;

удосконалено:

визначення поняття «зарахування зустрічних однорідних вимог» шляхом доповнення його такою умовою як безспірність пред'явлених до заліку вимог, закріплення якої сприятиме підвищенню ефективності застосування даного субінституту, що виключатиме заперечення відносно характеру, строку, розміру виконання тощо;

положення щодо чинників, від яких залежить можливість застосування заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства, в частині того, що визначальними аспектами застосування заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві є: 1) строк виконання зустрічних однорідних вимог, 2) судова процедура, що застосовується до боржника;

дістало подальшого розвитку:

періодизація розвитку правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві) з виокремленням трьох основних етапів такого розвитку, розкритих за територіальним принципом, зокрема: конкурсний процес Стародавнього Риму – впровадження субінституту заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві), згідно з яким зустрічні вимоги

зменшувались в силу самого права, при цьому до уваги приймалися й різні борги та дострокові вимоги; конкурсний процес середньовічної Італії, Франції, Німеччини, Англії, США та царської Росії – закріплення можливості проведення заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві) за умови виникнення права вимоги до відкриття конкурсу та необізнаність кредитора про неоплатність боржника; Радянський конкурсний процес – застосування принципу автоматичного заліку, з включенням до ліквідаційної маси лише сальдо, за умови виникнення вимоги до оголошення про неспроможність;

теоретичні засади застосування заліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах банкрутства шляхом доповнення положеннями такого змісту:

у процедурі розпорядження майном – залік зустрічних однорідних вимог можливий за умови виникнення права на залік до порушення провадження у справі про банкрутство, а також у разі проведення заліку зустрічних однорідних вимог з поточним кредитором;

у процедурі санації – погашення вимог конкурсного кредитора шляхом заліку зустрічних однорідних вимог можливе в якості заходу з відновлення платоспроможності боржника за умов: 1) дотримання черговості, встановленої законом; 2) погашення вимог конкурсного кредитора шляхом заліку зустрічних однорідних вимог не повинно порушувати майнові права інших кредиторів; 3) керуючим санацією має бути обґрунтовано можливість його здійснення; 4) план санації в цій частині підлягає схваленню комітетом кредиторів боржника;

у мировій угоді – використання заліку зустрічних однорідних вимог як умови мирової угоди можливе з дотриманням наступних критеріїв: 1) необхідних для заліку зустрічних однорідних вимог (зустрічності та однорідності зобов'язань, настання строків їх виконання); 2) необхідних для мирової угоди (такі вимоги віднесені до другої та наступних черг задоволення вимог кредиторів, для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги);

у процедурі ліквідації – погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог проводиться за згодою кредиторів, що виражається у не запереченні щодо погашення вимог шляхом заліку зустрічних однорідних вимог інших кредиторів, включених до тієї ж черги, що й заявлені до заліку вимоги, у випадках, якщо це не порушує майнові права інших кредиторів. При цьому порушенням майнових прав кредиторів буде вчинення боржником дій, спрямованих на зменшення ліквідаційної маси банкрута та, як наслідок, неповне задоволення грошових вимог кредитора;

положення щодо встановлення обмежень застосування заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства шляхом закріплення визначеного переліку підстав, за яких проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства забороняється, зокрема, якщо: 1) конкурсний кредитор став винен боржнику за три місяці до порушення провадження у справі про банкрутство або після порушення провадження у справі про банкрутство; 2) конкурсний кредитор, який був винен боржнику до порушення провадження у справі про

банкрутство, придбав вимогу до боржника від третьої особи за три місяці до порушення провадження у справі про банкрутство або після порушення провадження у справі про банкрутство, навіть якщо така вимога виникла до порушення провадження у справі про банкрутство на користь іншого кредитора;

спеціальні правила проведення заліку зустрічних однорідних вимог шляхом обґрунтування того, що проведення заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві у разі заміни кредитора є неможливим, оскільки факт придбання кредитором заборгованості до неплатоспроможного боржника підпадає під ознаки визнання недійсними правочинів (договорів), вчинених боржником;

положення щодо реалізації активів банкрута шляхом обґрунтування того, що використання такої форми проведення розрахунків за придбане майно боржника як залік зустрічних однорідних вимог є таким, що не відповідає вимогам Закону про банкрутство, оскільки погашення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, відбувається за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута (реалізації ліквідаційної маси);

напрями запозичення закордонного досвіду з правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві, зокрема Німеччини, у частині закріплення положення, за якого право на залік зустрічних однорідних вимог не порушується відкриттям справи про банкрутство, а також обмеження можливості його застосування у разі коли конкурсний кредитор став винен боржнику після відкриття провадження у справі про банкрутство та у разі придбання конкурсним кредитором права вимоги до боржника від іншого кредитора лише після порушення провадження у справі про банкрутство;

обґрунтування того, що проведення подальшої гармонізації законодавства України у сфері банкрутства в частині застосування заліку зустрічних однорідних вимог слід здійснювати відповідно до вимог Керівництва ЮНСІТРАЛ (Робоча група Комісії ООН з міжнародного торговельного права) для законодавчих органів з питань законодавства про неспроможність.

Практичне значення одержаних результатів наукового дослідження полягає в тому, що його положення, узагальнення, висновки та пропозиції мають як теоретичне, так і практичне (прикладне) значення, оскільки можуть бути використані таким чином:

у науково-дослідній сфері – як емпіричне підґрунтя для подальшого комплексного дослідження правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства);

у правотворчій діяльності – при розробці й удосконаленні законодавства про банкрутство;

у правозастосовній діяльності – для вдосконалення судової практики при вирішенні судами спорів, пов'язаних із проведенням заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства;

у навчальному процесі – для підготовки навчально-методичних посібників, розділів підручників для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів з дисципліни «Правове регулювання відносин неспроможності (банкрутства)», а також при їх викладанні.

Результати дисертаційного дослідження було впроваджено у діяльність Інституту управління і права (м. Київ) Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а саме, при підготовці і викладанні дисциплін «Правове регулювання неплатоспроможності (банкрутства)» та «Розгляд майнових спорів у справі про банкрутство» (довідка від 29.12.2017 р. № 157).

Результати дисертаційного дослідження використані під час здійснення у справах про банкрутство повноважень арбітражного керуючого, зокрема: під час розгляду вимог конкурсних та поточних кредиторів, при складанні реєстру вимог кредиторів, при підготовці плану санації, як складової мирової угоди, а також під час формування ліквідаційної маси та задоволення вимог кредиторів (довідка від 22.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані автором самостійно на основі аналізу та критичного осмислення вітчизняних та закордонних нормативно-правових джерел, аналізу наукової літератури, а також практики застосування законодавства України про банкрутство. Всі опубліковані праці належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційної роботи доповідались й обговорювалися на VI Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (Маріуполь, 2017), XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (Харків, 2017) та VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (Рівне, 2017).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження відображено у чотирнадцяти наукових публікаціях, з яких п'ять статей опубліковано у наукових фахових періодичних виданнях, одна з яких у науковому періодичному виданні іншої держави, двоє тез – за матеріалами науково-практичних конференцій та сім статей – у інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту дисертації дорівнює 191 сторінку, робота містить список використаних джерел із 204 найменувань та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Загальні засади правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві)» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено поняття та загальнотеоретичні умови застосування заліку зустрічних однорідних вимог, проаналізовано історію становлення та розвитку регламентації правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві) та проведено співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з основними категоріями правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства).

У підрозділі 1.1 «Поняття та загальнотеоретичні умови застосування заліку зустрічних однорідних вимог» проаналізовано умови застосування заліку зустрічних однорідних вимог, як-то: зустрічність, однорідність, настання строку виконання та безспірність заявлених до заліку вимог.

Встановлено, що залік зустрічних однорідних вимог характеризується як односторонній правочин, для проведення якого достатньо заяви (волевиявлення) однієї сторони.

Наголошується, що зустрічні однорідні вимоги вважаються погашеними не з моменту проведення заліку зустрічних однорідних вимог, а з моменту настання строку їх виконання, тобто коли наявні всі умови для заліку. При цьому зобов'язання вважаються припиненими з моменту настання строку виконання того зобов'язання, строк виконання якого настав пізніше.

З урахуванням аналізу умов застосування заліку зустрічних однорідних вимог запропоновано визначення поняття «зарахування зустрічних однорідних вимог» як способу припинення господарського зобов'язання, відповідно до якого припиненню підлягають дві або більше зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав чи строк виконання яких не встановлено або визначено моментом заявлення вимоги, та безспірність яких є безсумнівною.

У підрозділі 1.2 «Розвиток субінституту заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві)» досліджено історичний розвиток правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства).

Визначено наступні три основні етапи розвитку правової доктрини в частині регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві), зокрема: конкурсний процес Стародавнього Риму – впровадження субінституту заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві), згідно з яким зустрічні вимоги зменшувались в силу самого права, при цьому до уваги приймалися й різнорідні борги та дострокові вимоги; конкурсний процес середньовічної Італії, Франції, Німеччини, Англії, США та царської Росії – закріплення можливості проведення заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві) за умови виникнення права вимоги до відкриття конкурсу та необізнаність кредитора про неоплатність боржника; Радянський конкурсний процес – застосування принципу автоматичного заліку, з включенням до ліквідаційної маси лише сальдо, за умови виникнення вимоги до оголошення про неспроможність.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з основними категоріями правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства)» проведено комплексний аналіз співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з мораторієм на задоволення вимог кредиторів та визнанням недійсними правочинів (договорів) і спростуванням майнових дій боржника.

Акцентовано увагу на тому, що оскільки виконання представляється дією, яка за згодою сторін зобов'язання спрямована на його припинення, та належить до однієї групи; в той час коли залік зустрічних однорідних вимог припиняє зобов'язання за своєю суттю, на підставі волевиявлення лише однієї зі сторін

зобов'язання, та належить до іншої групи, залік зустрічних однорідних вимог та виконання є окремими підставами для припинення зобов'язання.

Більше того, хоча залік зустрічних однорідних вимог і є підставою припинення зобов'язання, належне виконання зобов'язань під час здійснення заліку зустрічних однорідних вимог не відбувається, адже відсутня така ознака належного виконання як вчинення сторонами усіх дій, що впливають із зустрічних зобов'язань, зокрема виконання в належному місці, в належний строк, певним шляхом тощо. Тобто, в сумі, в якій вимоги співпадають, між сторонами не здійснюється переміщення матеріальних цінностей. З огляду ж на відсутність під час проведення заліку зустрічних однорідних вимог передачі або перерахування грошових коштів, останній не можна вважати одним зі способів виконання грошового зобов'язання.

На цій підставі обґрунтовується, що мораторій на задоволення вимог кредиторів як зупинення виконання боржником грошових зобов'язань, термін виконання яких настав до дня введення мораторію, не розповсюджує свою дію на залік зустрічних однорідних вимог.

Аналізуючи співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з визнанням недійсними правочинів (договорів) і спростуванням майнових дій боржника, розкриваються як визначені діючим законодавством про банкрутство, так і класичні підстави визнання угод недійсними у відносинах неспроможності.

Проведений аналіз свідчить про те, що оскільки правовим наслідком заліку зустрічних однорідних вимог є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та його кредитором залік зустрічних однорідних вимог не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів (договорів), закріплені ст. 20 Закону про банкрутство.

Розділ 2. «Практичне застосування заліку зустрічних однорідних вимог в окремих судових процедурах неспроможності (банкрутства)» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено особливості застосування заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі розпорядження майном, процедурі санації, ліквідаційній процедурі та мировій угоді, а також проаналізовано правозастосовчу практику з розгляду справ щодо заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві.

У підрозділі 2.1 «Застосування заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі розпорядження майном боржника» розкривається зміст та етапність процедури розпорядження майном, що безпосередньо впливає на можливість застосування заліку зустрічних однорідних вимог.

Наголошується, що в процедурі розпорядження майном проведення заліку зустрічних однорідних вимог не викликає жодних сумнівів у разі дотримання наступних умов:

у період між подачею заяви про порушення справи про банкрутство та винесенням ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство;

у разі, якщо строк виконання зустрічних однорідних вимог конкурсного кредитора та боржника настав до порушення провадження у справі про банкрутство, оскільки зустрічні однорідні вимоги вважаються погашеними не з моменту проведення заліку зустрічних однорідних вимог, а з моменту настання строку їх

виконання, тобто коли наявні всі умови для його проведення, так звана ретроактивність заліку зустрічних однорідних вимог;

у разі одночасного погашення грошових вимог усіх конкурсних кредиторів згідно з затвердженим судом реєстром вимог кредиторів.

Аргументовано, що єдиним випадком, який унеможлиблює проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі розпорядження майном є ситуація, коли боржник, щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство, маючи заборгованість перед конкурсним кредитором, укладає з останнім угоду, начебто обумовлену господарською діяльністю боржника, внаслідок якої кредитор бере на себе зобов'язання перед боржником, завчасно маючи намір не виконувати прийняте на себе зобов'язання, а погасити його шляхом заліку зустрічних однорідних вимог.

Запропоновано законодавче закріплення: як обов'язку конкурсного кредитора подати до господарського суду, боржника та розпорядника майна письмову заяву з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство, а також заяву про залік зустрічних однорідних вимог до боржника; так і обов'язку розпорядника майна за наслідками розгляду заяви про залік зустрічних однорідних вимог включити окремо до реєстру вимог кредиторів припинені шляхом заліку зустрічних однорідних вимог вимоги (зобов'язання) конкурсного кредитора.

Наголошується на тому, що залік зустрічних однорідних вимог поточного кредитора та боржника, незалежно від того, коли настав строк виконання зобов'язання боржника – до або після порушення провадження у справі про банкрутство, здійснюється без жодних обмежень виключно з урахуванням вимог господарського та цивільного законодавства України. При цьому положення щодо припинення поточних зобов'язань шляхом заліку зустрічних однорідних вимог підлягають включенню як до реєстру вимог кредиторів, так і до плану санації та мирової угоди, в залежності від судової процедури, яка застосовується до боржника.

Підкреслено, що у разі проведення заліку зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав після порушення провадження у справі про банкрутство, склад і розмір грошових вимог кредиторів визначаються в національній валюті за курсом, встановленим Національним банком України на дату подання кредитором заяви з грошовими вимогами до боржника. У разі ж, якщо строк виконання зустрічних вимог настав до порушення провадження у справі про банкрутство, застосовуються загальні правила проведення заліку зустрічних однорідних вимог, тобто вимога, виражена в іноземній валюті, має бути вирахована в гривнях по курсу на день, коли настали всі умови для заліку зустрічних однорідних вимог.

Аргументовано, що залік зустрічних однорідних вимог, які мають не грошовий характер, не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, а отже не обмежується при банкрутстві, за умови дотримання однорідності предмету відповідних вимог. Залік зустрічних вимог речового кредитора, в свою чергу, навіть за умови надання речовій вимозі грошового виразу, в процедурі банкрутства є неможливим.

Обґрунтовано, що проведення заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві у разі заміни кредитора є неможливим, оскільки факт придбання

кредитором заборгованості до неплатоспроможного боржника підпадає під ознаки визнання недійсними правочинів (договорів), вчинених боржником.

У підрозділі 2.2 «Застосування заліку зустрічних однорідних вимог у реабілітаційних процедурах при банкрутстві» досліджуються особливості застосування заліку зустрічних однорідних вимог у реабілітаційних процедурах банкрутства.

У роботі розкривається сутність та зміст процедури санації та мирової угоди, досліджуються способи задоволення вимог кредиторів, які можуть містити як план санації, так і мирову угоду, в тому числі шляхом заліку зустрічних однорідних вимог.

Виокремлено наступні умови, за яких залік зустрічних однорідних вимог може слугувати способом погашення вимог кредиторів у реабілітаційних процедурах:

у процедурі санації – погашення вимог конкурсного кредитора шляхом заліку зустрічних однорідних вимог можливе в якості заходу з відновлення платоспроможності боржника за умови дотримання черговості, встановленої ст. 45 Закону про банкрутство; при цьому погашення вимог конкурсного кредитора шляхом заліку зустрічних однорідних вимог не повинно порушувати майнові права інших кредиторів; керуючим санацією, в свою чергу, має бути обґрунтовано використання саме даного способу погашення вимог конкурсного кредитора; і, найголовніше, план санації в цій частині підлягає схваленню комітетом кредиторів боржника;

у мировій угоді – використання заліку зустрічних однорідних вимог як умови мирової угоди можливе з дотриманням наступних критеріїв: як характерних для заліку зустрічних однорідних вимог – зустрічності та однорідності зобов'язань, а також настання строків їх виконання; так і характерних для самої мирової угоди – зустрічні однорідні вимоги мають бути віднесені до другої та наступних черг задоволення вимог кредиторів, визначених ст. 45 Закону про банкрутство, а також має бути дотримано правило, за яким для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги.

Аргументовано, що залік зустрічних штрафних санкцій у процедурі банкрутства можливий лише як умова мирової угоди, оскільки штрафні санкції при банкрутстві підлягають лише врахуванню в реєстрі вимог кредиторів з можливістю прощення (списання) за умовами мирової угоди.

У підрозділі 2.3 «Застосування заліку зустрічних однорідних вимог при ліквідації банкрута» розкриваються підстави визнання боржника банкрутом та введення ліквідаційної процедури, наслідки введення відповідної процедури, а також підсумовуються способи погашення вимог кредиторів, які можуть мати місце в ліквідаційній процедурі, в тому числі шляхом заліку зустрічних однорідних вимог, з урахуванням черговості задоволення вимог кредиторів та їх пропорційності.

Наголошується, що всі вимоги кредиторів концентруються в межах ліквідаційної процедури та підлягають виконанню виключно шляхом задоволення за рахунок ліквідаційної маси банкрута з дотриманням черговості, встановленої ст. 45 Закону про банкрутство. Жоден з кредиторів не може отримати задоволення своїх вимог поза межами ліквідаційної процедури або з порушенням вищезазначеної черговості. Як наслідок, погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог у

ліквідаційній процедурі можливе лише за умови: надання відповідної згоди кредитора (кредиторів); якщо це не порушує майнові права інших кредиторів.

Обґрунтовано, що використання такої форми проведення розрахунків за придбане майно боржника як залік зустрічних однорідних вимог є таким, що не відповідає вимогам Закону про банкрутство, оскільки погашення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, відбувається за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута (реалізації ліквідаційної маси).

У підсумку зауважено, що можливість застосування заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) залежить від: по-перше, і найголовніше, строку виконання зустрічних однорідних вимог, і, по-друге, судової процедури, яка застосовується до боржника.

В той же час, аргументовано закріплення положень щодо заборони проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства, якщо: 1) конкурсний кредитор став винен боржнику за три місяці до порушення провадження у справі про банкрутство або після порушення провадження у справі про банкрутство; 2) конкурсний кредитор, який був винен боржнику до порушення провадження у справі про банкрутство, придбав вимогу до боржника від третьої особи за три місяці до порушення провадження у справі про банкрутство або після порушення провадження у справі про банкрутство, навіть якщо така вимога виникла до порушення провадження у справі про банкрутство на користь іншого кредитора.

Запропоновано доповнення Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» ст. 20-1 «Погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог» для комплексного врегулювання порядку погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог, зокрема, з деталізацією умов його проведення в окремих процедурах банкрутства, вказівкою на нерозповсюдження мораторію на задоволення вимог кредиторів на залік зустрічних однорідних вимог, регламентацією порядку його проведення, а також закріплення умов, за яких проведення заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві забороняється.

Підрозділ 2.4 *«Правозастосовча практика з розгляду справ щодо заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві»* присвячений аналізу судової практики з розгляду господарськими судами спорів щодо правомірності проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства.

Узагальнено судову практику, яка мала місце як до регламентації ст. 45 Закону про банкрутство положень щодо погашення вимог кредиторів заліком зустрічних однорідних вимог, так і з урахуванням відповідних положень. При цьому аналізувалися судові рішення як Верховного Суду України, так і судів нижчих інстанцій.

Проведений аналіз дав змогу узагальнити випадки обмежень практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві, зокрема, обмеженнями у застосуванні заліку є судова практика, яка пішла шляхом не допущення заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві, якщо при цьому порушуються інтереси інших кредиторів або черговість задоволення їх вимог, установлена законом.

Розділ 3 **«Компаративістичний досвід правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог за законодавством про неспроможність**

(банкрутство)» складається із трьох підрозділів, у яких досліджено правове регулювання заліку зустрічних однорідних вимог в країнах з продебіторською та прокредиторською спрямованістю законодавства про неспроможність (банкрутство), а також при транскордонній неспроможності.

Зауважено, що питання можливості проведення заліку зустрічних однорідних вимог в процедурі банкрутства напряму залежить від спрямованості законодавства про неспроможність (банкрутство), як-то: продебіторська, яка спрямована на оздоровлення підприємства-боржника, і навіть за умови неможливості задоволення вимог всіх кредиторів надає боржнику можливість списання його боргів за умови проходження через процедуру банкрутства; чи прокредиторська, метою якої є захист інтересів кредиторів, яка реалізується шляхом найбільш повного та швидкого задоволення вимог кредиторів, а також можливістю введення реабілітаційних процедур лише з ініціативи кредиторів.

У підрозділі 3.1 «Правове регулювання заліку зустрічних однорідних вимог в країнах з продебіторською спрямованістю законодавства про неспроможність (банкрутство)» досліджено законодавчі акти про неспроможність (банкрутство) Сполучених Штатів Америки, Французької Республіки, Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь та Республіки Молдова.

Наголошено, що продебіторська спрямованість законодавства про неспроможність (банкрутство) має наслідком заборону на проведення заліку зустрічних однорідних вимог, оскільки розглядає застосування останнього як здійснення платежу, що є підставою для визнання угоди недійсною.

У підрозділі 3.2. «Правове регулювання заліку зустрічних однорідних вимог в країнах з прокредиторською спрямованістю законодавства про неспроможність (банкрутство)» проаналізовано законодавчі акти про неспроможність (банкрутство) Великої Британії та Федеративної Республіки Німеччина.

Встановлено, що прокредиторська спрямованість законодавства про неспроможність (банкрутство), навпаки, не лише надає можливість проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства боржника, а й встановлює умови його проведення з метою уникнення зловживань з боку кредиторів.

Наголошується на необхідності запозичення закордонного досвіду з правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві, зокрема Німеччини, у частині закріплення положення, за якого право на залік зустрічних однорідних вимог не порушується відкриттям справи про банкрутство, а також обмеження можливості його застосування у разі коли конкурсний кредитор став винен боржнику після відкриття провадження у справі про банкрутство та у разі придбання конкурсним кредитором права вимоги до боржника від іншого кредитора лише після порушення провадження у справі про банкрутство.

Підрозділ 3.3 «Правове регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при транскордонній неспроможності» присвячений правовому регулюванню заліку зустрічних однорідних вимог при транскордонній неспроможності.

Розглянуто поняття транскордонної неспроможності, основні принципи, на яких вона базується, а також джерела регулювання транскордонної неспроможності.

Наголошено, що транскордонна неспроможність виходить з того, що законодавство про неспроможність має захищати загальне право на залік зустрічних однорідних вимог, яке існує згідно з нормами права за межами законодавства про неспроможність, та яке виникло до відкриття провадження у справі про неспроможність, з урахуванням застосування положень про розірвання угод.

Обґрунтовано, що проведення подальшої гармонізації законодавства України у сфері банкрутства в частині застосування заліку зустрічних однорідних вимог слід здійснювати відповідно до вимог Керівництва ЮНСІТРАЛ (Робоча група Комісії ООН з міжнародного торговельного права) для законодавчих органів з питань законодавства про неспроможність.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило отримати нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної галузі науки, щодо узагальнення та розробки теоретичних положень стосовно правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) та підготовки на їх основі пропозицій з внесення змін до діючого законодавства у цій сфері. До найбільш вагомих наукових результатів роботи належать такі:

1. Зарахування зустрічних однорідних вимог – це спосіб припинення господарського зобов'язання, відповідно до якого припиненню підлягають дві або більше зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав чи строк виконання яких не встановлено або визначено моментом заявлення вимоги, та безспірність яких є безсумнівною.

2. Мораторій на задоволення вимог кредиторів не розповсюджує свою дію на залік зустрічних однорідних вимог, оскільки передбачає зупинення виконання боржником грошових зобов'язань, термін виконання яких настав до дня введення мораторію, в той час коли, за заліком зустрічних однорідних вимог реальної передачі виконання (переміщення матеріальних цінностей) не відбувається; виконання та залік зустрічних однорідних вимог є окремими підставами для припинення зобов'язання.

3. Оскільки правовим наслідком заліку зустрічних однорідних вимог є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та його кредитором залік зустрічних однорідних вимог не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів (договорів) у відносинах неспроможності (банкрутства).

4. Можливість застосування заліку зустрічних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) залежить від: по-перше, і найголовніше, строку виконання зустрічних однорідних вимог – до порушення провадження у справі про банкрутство чи після; по-друге, судової процедури, яка застосовується до боржника. Як наслідок, суб'єкт, який здійснює залік зустрічних однорідних вимог (боржник або кредитор) у процедурі банкрутства жодної ролі не відіграє; так само як і природа конкретного заліку зустрічних однорідних вимог, оскільки сама

сутність процедури банкрутства виключає укладення договірних за ліку зустрічних однорідних вимог.

5. Застосування за ліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах банкрутства можливе:

у процедурі розпорядження майном за лік зустрічних однорідних вимог, незалежно від строку їх виконання, проводиться без жодних обмежень в період між подачею заяви про порушення справи про банкрутство та винесенням ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство, а також у разі одночасного погашення грошових вимог усіх конкурсних кредиторів згідно з затвердженим судом реєстром вимог кредиторів; за лік зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав до порушення провадження у справі про банкрутство, з огляду на ретроактивність за ліку зустрічних однорідних вимог, проводиться навіть за умови подачі заяви про за лік зустрічних однорідних вимог після порушення провадження у справі про банкрутство;

у процедурі санації проведення за ліку зустрічних однорідних вимог з конкурсним кредитором можливе за умови його включення до плану санації в якості заходу з відновлення платоспроможності боржника з дотриманням черговості, встановленої ст. 45 Закону про банкрутство, не порушуючи майнові права інших кредиторів;

у мировій угоді використання за ліку зустрічних однорідних вимог допускається як умова мирової угоди з дотриманням загальних умов його застосування та вимог, які висуваються до умов самої мирової угоди;

у ліквідаційній процедурі погашення вимог кредиторів шляхом за ліку зустрічних однорідних вимог можливе лише за умови: надання відповідної згоди кредитора (кредиторів); якщо це не порушує майнові права інших кредиторів.

6. За лік зустрічних однорідних вимог поточного кредитора та боржника здійснюється без жодних обмежень виключно з урахуванням вимог господарського та цивільного законодавства України. Положення щодо припинення поточних зобов'язань шляхом за ліку зустрічних однорідних вимог підлягають включенню як до реєстру вимог кредиторів, так і до плану санації та мирової угоди, в залежності від судової процедури, яка застосовується до боржника. За лік зустрічних однорідних вимог, які носять не грошовий характер, не підлягає обмеженням оскільки не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, за умови дотримання однорідності предмету відповідних вимог. За лік зустрічних вимог речового кредитора, в свою чергу, навіть за умови надання речовій вимозі грошового виразу, в процедурі банкрутства є неможливим. За лік зустрічних штрафних санкцій при банкрутстві можливе лише як умова мирової угоди, оскільки штрафні санкції в процедурі банкрутства підлягають лише врахуванню в реєстрі вимог кредиторів з можливістю прощення (списання) за умовами мирової угоди.

7. Проведення за ліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства у разі заміни кредитора є неможливим, оскільки факт придбання кредитором заборгованості до неплатоспроможного боржника підпадає під ознаки визнання недійсними правочинів (договорів), вчинених боржником.

8. У разі проведення заліку зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав після порушення провадження у справі про банкрутство, склад і розмір грошових вимог кредиторів визначаються в національній валюті за курсом, встановленим Національним банком України на дату подання кредитором заяви з грошовими вимогами до боржника. У разі ж, якщо строк виконання зустрічних вимог настав до порушення провадження у справі про банкрутство, застосовуються загальні правила проведення заліку зустрічних однорідних вимог, тобто вимога, виражена в іноземній валюті, має бути вирахована в гривнях по курсу на день, коли настали всі умови для заліку зустрічних однорідних вимог.

9. Використання такої форми проведення розрахунків за придбане майно боржника як залік зустрічних однорідних вимог є таким, що не відповідає вимогам Закону про банкрутство, оскільки погашення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, відбувається за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута (реалізації ліквідаційної маси).

10. Залік зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства забороняється, якщо: 1) конкурсний кредитор став винен боржнику за три місяці до порушення провадження у справі про банкрутство або після порушення провадження у справі про банкрутство; 2) конкурсний кредитор, який був винен боржнику до порушення провадження у справі про банкрутство, придбав вимогу до боржника від третьої особи за три місяці до порушення провадження у справі про банкрутство або після порушення провадження у справі про банкрутство, навіть якщо така вимога виникла до порушення провадження у справі про банкрутство на користь іншого кредитора.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Чубар Т. М. Правове регулювання відносин неспроможності (банкрутства): співвідношення зарахування зустрічних однорідних вимог і мораторію на задоволення вимог кредиторів. *Право України*. 2017. № 5. С. 161–169.

2. Чубар Т. М. Співвідношення зарахування зустрічних однорідних вимог з однією з основних категорій правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства) визнанням недійсними правочинів (договорів) та спростуванням майнових дій боржника. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Право». 2017. № 264. С. 45–54.

3. Чубар Т. М. Поняття та загальнотеоретичні умови застосування зарахування зустрічних однорідних вимог. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 167–172.

4. Чубар Т. М. Особливості практичного застосування зарахування зустрічних однорідних вимог у ліквідаційній процедурі. *Теорія і практика правознавства: електронне наук. фахове видання Нац. юрид. ун-ту імені Ярослава Мудрого*. 2017. Вип. 1 (11). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/99018/99328>.

5. Чубарь Т. Н. Правовое регулирование зачета встречных однородных требований при трансграничной несостоятельности. *Leges si Viata* (Молдова). 2017. № 5/2 (305). С. 135–139.

Матеріали наукових конференцій

6. Чубар Т. М. Застосування заліку зустрічних однорідних вимог у мировій угоді в процедурі банкрутства. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Маріуполь, 10 бер. 2017 р.) / за заг. ред. К. В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2017. С. 137–140.

7. Чубар Т. М. Правове регулювання зарахування зустрічних однорідних вимог за законодавством про неспроможність (банкрутство) країн з прокредиторською спрямованістю. *Теорія та практика сучасної юриспруденції*: матеріали XI Всеукр. наук. конф.: у 2 т. (м. Харків, 6 квітня 2017 р.). Харків: ФОП Бровін О. В., 2017. Т. 2. С. 30–32.

Інші видання

8. Чубар Т. М. Зарахування зустрічних однорідних вимог у конкурсному процесі Стародавнього Риму. *Санація та банкрутство*. 2005. № 3. С. 96–98.

9. Чубар Т. М. Історичні аспекти застосування заліку взаємних однорідних вимог в конкурсному праві Німеччини. *Санація та банкрутство*. 2005. № 4. С. 113–115.

10. Чубар Т. М. Регулювання заліку взаємних однорідних вимог радянським конкурсним законодавством. *Санація та банкрутство*. 2006. № 1. С. 92–94.

11. Чубар Т. М. Особливості регулювання заліку взаємних однорідних вимог у конкурсному процесі царської Росії. *Санація та банкрутство*. 2006. № 2. С. 109–112.

12. Чубар Т. М. Історичні аспекти розвитку французького законодавства про банкрутство в частині впровадження заліку взаємних однорідних вимог. *Санація та банкрутство*. 2006. № 4. С. 68–69.

13. Чубар Т. М. Регулювання заліку взаємних однорідних вимог давньоруським конкурсним процесом та конкурсним процесом царської Росії. *Санація та банкрутство*. 2012. № 1. С. 103–106.

14. Чубар Т. М. Особливості практичного застосування зарахування зустрічних однорідних вимог у процедурі розпорядження майном. *Вісник господарського судочинства*. 2016. № 5–6. С. 152–162.

АНОТАЦІЯ

Чубар Т.М. Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства). – Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена дослідженню правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві. Розглянуто поняття та загальнотеоретичні умови застосування заліку зустрічних однорідних вимог.

Проведено періодизацію розвитку правової доктрини в частині регулювання заліку зустрічних однорідних вимог при неспроможності (банкрутстві). Встановлено та охарактеризовано співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з основними категоріями правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства), мораторієм на задоволення вимог кредиторів та визнанням недійсними правочинів (договорів) і спростуванням майнових дій боржника. Виявлено та розкрито особливості практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах неспроможності (банкрутства). Обґрунтовано, що визначальними аспектами застосування заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві є: строк виконання зустрічних однорідних вимог, а також судова процедура, що застосовується до боржника. Систематизовано досвід правового регулювання заліку зустрічних однорідних вимог за законодавством про неспроможність (банкрутство) зарубіжних країн. Запропоновано доповнення Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» ст. 20-1 для комплексного врегулювання порядку погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог.

Ключові слова: неспроможність, банкрутство, залік зустрічних однорідних вимог, припинення зобов'язання, мораторій на задоволення вимог кредиторів, визнання правочинів (договорів) недійсними, кредитор, розпорядження майном, санація, ліквідація, мирова угода, черговість задоволення вимог кредиторів.

АННОТАЦІЯ

Чубарь Т.Н. Правовое регулирование зачета встречных однородных требований в отношениях несостоятельности (банкротства). – Диссертация является квалификационной научной работой на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена исследованию правового регулирования зачета встречных однородных требований при банкротстве.

Научная новизна полученных результатов заключается в том, что впервые в отечественной юридической науке, на основе комплексного научного исследования проблематики правового регулирования зачета встречных однородных требований при банкротстве, разработаны соответствующие научные положения и предложения по совершенствованию законодательства в данной сфере.

В первом разделе проанализированы общеправовые условия применения зачета встречных однородных требований, усовершенствовано его понятие, проведено периодизацию развития правовой доктрины в части регулирования зачета встречных однородных требований при несостоятельности (банкротстве), а также исследовано соотношение зачета встречных однородных требований с основными категориями правового регулирования отношений несостоятельности (банкротства) мораторием на удовлетворение требований кредиторов и признанием сделок недействительными.

Зачет встречных однородных требований определен как односторонняя сделка, для проведения которой достаточно заявления одной стороны. Отмечается, что встречные однородные требования считаются погашенными не с момента проведения зачета встречных однородных требований, а с момента, когда наступил срок их исполнения, то есть имеются все условия для зачета. При этом обязательства считаются прекращенными с момента наступления срока исполнения того обязательства, срок исполнения которого наступил ранее. Аргументировано, что поскольку при зачете встречных однородных требований не производится реального исполнения обязательств, мораторий на удовлетворение требований кредиторов, сущность которого состоит как раз в приостановлении исполнения обязательств должником, не распространяет свое действие на зачет встречных однородных требований. Также аргументировано, что поскольку правовым последствием зачета встречных однородных требований является прекращение, а не возникновение обязательства между сторонами, проведенный между неплатежеспособным должником и его кредитором зачет встречных однородных требований не подпадает под специальные основания признания недействительными сделок в отношениях несостоятельности (банкротства).

Во втором разделе раскрыты особенности практического применения зачета встречных однородных требований в отдельных процедурах несостоятельности (банкротства). Аргументировано, что определяющими аспектами применения зачета встречных однородных требований при банкротстве является срок исполнения встречных однородных требований и судебная процедура, которая применяется к должнику. Предложены дополнения Закона Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» статьей 20-1 для комплексного регулирования порядка погашения требований кредиторов путем зачета встречных однородных требований.

В третьем разделе систематизирован опыт правового регулирования встречных однородных требований по законодательству о несостоятельности (банкротстве) зарубежных стран. Отмечено, что кредиторская направленность законодательства о несостоятельности (банкротстве) влечет запрет на проведение зачета, поскольку рассматривает применение последнего как осуществление платежа, что является основанием для признания сделки недействительной. Прокредиторская направленность законодательства о несостоятельности (банкротстве), в свою очередь, наоборот, не только предоставляет возможность проведения зачета встречных однородных требований в процедуре банкротства должника, но и устанавливает условия его проведения во избежание злоупотреблений со стороны кредиторов. Трансграничная несостоятельность исходит из того, что законодательство о несостоятельности должно защищать общее право на зачет встречных однородных требований, которое существует согласно норм права за пределами законодательства о несостоятельности, и которое возникло до открытия производства по делу о банкротстве, с учетом применения положений о расторжении сделок. Предложено использовать опыт Германии, при котором право на зачет встречных однородных требований не нарушается открытием дела о банкротстве, а также ограничена возможность его применения в случае если

конкурсный кредитор стал должен должнику после открытия производства по делу о банкротстве и в случае приобретения конкурсным кредитором права требования к должнику от другого кредитора только после возбуждения производства по делу о банкротстве.

Ключевые слова: несостоятельность, банкротство, зачет встречных однородных требований, прекращение обязательства, мораторий на удовлетворение требований кредиторов, признание сделок (договоров) недействительными, кредитор, распоряжение имуществом, санация, ликвидация, мировое соглашение, очередность удовлетворения требований кредиторов.

ANNOTATION

Chubar T.M. Legal regulation of a set of mutual homogeneous requirements in the relationship of insolvency (bankruptcy). – Qualifying scientific work on rights for manuscript.

The inaugural dissertation for the scientific degree of Candidate of Sciences in speciality 12.00.04 – Commercial Law; Commercial Procedural Law. – Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the study of legal regulation of a set of mutual homogeneous requirements in bankruptcy. The concept and general theoretical conditions of application of a set of mutual homogeneous requirements are reviewed. The periodization of the development of the legal doctrine in the part of regulation of a set of mutual homogeneous requirements in the event of insolvency (bankruptcy) are carried out. The correlation between the set of mutual homogeneous requirements and the main categories of legal regulation of the insolvency (bankruptcy) relationship was established and characterized by a moratorium on satisfaction of claims of creditors and invalidation of transactions (agreements) and refutation of property actions of the debtor. The peculiarities of practical application of a set of mutual homogeneous requirements in certain insolvency procedures (bankruptcy) were revealed and disclosed. It is substantiated that the defining aspects of the application of a set of mutually homogeneous requirements in a bankruptcy are: a term for the implementation of counter-homogeneous requirements and also court practice which is applied to the debtor. The experience of legal regulation of a set of mutual homogeneous requirements according to the law on insolvency (bankruptcy) of foreign countries is systematized. The necessity of the supplementing the Bankruptcy Law with Article 20-1, which would completely regulate the procedure of repayment of creditors' claims by setting off mutually homogeneous requirements was substantiated.

Key words: insolvency, bankruptcy, settlement of mutual homogeneous requirements, termination of an obligation, moratorium on satisfaction of creditors' claims, recognition of transactions invalid, creditor, disposal of property, sanitation, liquidation, the settlement agreement, the order of satisfaction of claims of creditors.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 130. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 20.08.2018. Замовлення 499.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net